

סימן מ

איסור הריגת גוי האם הוא מן התורה ו"הטוב שבגויים הרוג"

ב"ה, ז' כפלו תשנ"ה

למחברי חוברת אחת

תורה מישראל, הא כבר אינו ביהרג ואל יעבור ושוב
נתיר לשנות גם מפני הסכנה.

קבלתי בתודה את החוברת. כתבתם בהקדמה שלא
רציתם לפרסם הדברים בצורה בוסרית אלא
שהזמן גרמא, ולענ"ד אינו די לכתוב שהדברים אינם
בכוונה לפסוק הלכה ואדרבה פלפול שאינו להלכה
בנושאים אלה נותן מקום לטעות.

מזה שהבאתם מהים של שלמה במסכת בכא קמא
פרק ד' סימן ט' שאסור לשנות בדברי תורה
אפילו במקום סכנה שם לא אסר אלא לשנות אבל
לשתוק שפיר דמי, ויש לפקפק בעיקר דבריו ועיין
בבני בנים חלק א' עמוד מ"ג שדחיתי ראיתו מן
התוספות. והמנהג אינו כים של שלמה והצנזורה תוכיח,
כי בשלמא בברייתא במסכת עבודה זרה דף כ"ו עמוד
ב' שהמינים והמסורות היו מורידין ולא מעלין עכ"ל
שהמלה "היו" היא משום הצנזורה ומכל מקום הדבר
אמת שבעבר היו מורידין אותם ורק אינו כל האמת
כי גם היום ההלכה כן ולשינוי כזה גם הים של
שלמה יודה, וכן בשלמא כל המקומות שהדפיסו כותים
וכו' במקום גויים שגם זה אינו שקר כי הכותים הם
בכלל גויים ורק אינו כל האמת כי גם בשאר גויים
הדין כן. מה שאין כן ברמב"ם הלכות רוצח פרק א'
הלכה א' ששינוי והדפיסו כל הורג נפש בן אדם עובר
בלא תעשה וכו' עכ"ל הלא הוא זיוף גמור בדברי
הרמב"ם כל הורג נפש אדם מישראל וכו' עכ"ל ולא
נפש כל אדם ויש עוד דוגמאות כזה והיאך הותר
לשנות כן ולא מחו הגדולים בידי המדפיסים כיון
שלדעת הים של שלמה מי שאומר על הפטור חייב
או להפך הוא ככופר בכל התורה ותייבים למסור נפש
שלא לעשות כן, אלא לא חשו לדעתו בזה*. מה
תאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך ומוטב לשנות
הלכה אחת כדי שלא תיאסר ההדפסה כולה ותשתכח

* (הנ"ה) באנציקלופדיה תלמודית כרך כ"ב בערך יהרג
ואל יעבור הערה 193 הביאו הוכחה דומה בשם
הגרמ"פ ז"ל.

והנה לדעת הרמב"ם הריגת גוי אסורה מן התורה
למרות שאינה בלא תרצח כמו שדייקו האחרונים
בפרק ב' הלכה י"א שם, ומקורו מהמכילתא בפרשת
משפטים וכי יזיד איש על רעהו וגו' רעהו להוציא
את האחרים, איסי בן עקיבא אומר קודם מתן תורה
היינו מוזהרים על שפיכת דמים לאחר מתן תורה תחת
שהותמרו הוקלו, באמת אמרו פטור מדיני אדם ודינו
מסור לשמים עכ"ל. ופלפלתם בכוונת המכילתא וכתבתם
שאין ראייה מוכרחת שיש איסור תורה בהריגת גוי
ושלא נאמר במכילתא שחייב מיתה בידי שמים, ואינו
נכון לע"ד כי במשנת רבי אליעזר פרק ט' הובא
בתורה שלמה שם הנוסח הוא איסי בן יהודה אומר
לא שההורג גוי פטור אלא פטור מדיני אדם וחייב
בדיני שמים ואף כשהיינו בארצנו לא היינו ממיתים
אותו אלא דינו בדיני שמים עכ"ל ומשמע שהחיוב
בידי שמים הוא במיתה כשם שהפטור בידי אדם הוא
ממיתה. וכן נראה גם לפי נוסח המכילתא, עיין בספרי
פרשת מסעי פיסקא ק"ס על הכתוב ואם בשנאה
יהדפנו שאמרו כל שהוא מחמת הממיתין והמית הרי
זה חייב, יצא את שדחפו לתוך המים או לתוך האור
או ששיסה בו את הכלב ושיסה בו את הנחש שדינו
מסור לשמים עכ"ל והוא הוא לשון המכילתא ושני
המקומות עוסקים ברציחה וידוע מה שהוכיח הגרד"צ
הופמן ז"ל שהמכילתא דרבי ישמעאל והספרי במדבר
יצאו מאותו בית מדרש של תנאים ושווים בלשון
ובסגנון. ולכן הגם שמצינו לשון דינו מסור לשמים
עכ"ל בתוספתא בכא קמא פרק ו' הלכה ה' ו' וסוף
פרק ט' ושם אינו אלא לעונש בעלמא, יש לנו ללמוד
מן הספרי למכילתא ולא מן התוספתא למכילתא וכן
מהריגה להריגה ולא מנייקין להריגה ולכן כמו שבספרי
הרוצח על ידי גרמא חייב מיתה בידי שמים וכן כתב
הרמב"ם בהלכות רוצח פרק ב' הלכה ב' ופרק ג'
הלכה י' הוא הדין במכילתא הרוצח גוי חייב בידי
שמים. ועוד במשנת רבי אליעזר מפורש שמירי בגוי
ולא רק בגר תושב, וכן מוכח במכילתא שדרשו איש

ההן של יהיו לך למס ועבדוך נשמע לאו שאסור אפילו לסבב מיתתם ונמצא שגם איסור ההורדה הוא מן התורה לדעת התוספות, זה אינו, כי הכתוב מיירי בגויים שהם כבושים תחת ידינו ולכן אפשר לדון אותם אם יעברו על ז' מצוות ואין להורידם לבור בלי משפט ומנין ללמוד משם לשאר עכו"ם ושלא כמו שפרשתי שם. ונראה שמכח קושיא זו הוכרח הבית יוסף ביורה דעה סוף סימן קנ"ח לפרש בתוספות שאין חיוב להורידם אבל אין גם איסור להורידם כי מן הכתוב אי אפשר ללמוד איסור הורדה לכל, ועיין באורח מישור שם שהאריך לדחות פרוש הבית יוסף וכן לפי מה שכתבתי שהתוספות נקטו בדרך אסמכתא אתי שפיר שאסור להורידם.

ולע"ד גם רבינו יונה במסכת סנהדרין דף נ"ז עמוד א' הולך בדרך זו שאיסור רציחת גוי היא מן התורה ואילו הברייתא מיירי בהורדה שהיא גרמא, שזהו שכתב נראה דהא דאין מורידין מדרבנן וכו' שבשאר גויים שאינן מקיימין ז' מצוות מישתעי קרא ומצווי' אנו להורגו דהא אמרי' בן נח נהרג בעד א' ובדיין א' וכו' עכ"ל כלומר שמצווים אנו להורגם במשפט וכיון שהדין כן היה ראוי לסבב מיתתם אפילו בלא משפט שזה מותר מן התורה, אלא שמדרבנן אסרו אף להורידם עיי"ש. ולא נמצא אלא הרא"ם בספר יראים שמשמע שהריגת גוי בידיים היא לגמרי מדרבנן וצ"ע מן המכילתא.

עוד בתוספות בדף כ"ז שם הביאו ממסכת סופרים סוף פרק ט"ו טוב שבגויים הרוג עכ"ל שהוא בשעת מלחמה, ובחבורת דנתם בזה ועיין בתורה שלמה פרשת וארא במילואים. וז"ל מסכת סופרים, החמירין רובן רשעים והספנים רובן חסידים, טוב שברופאים גיהנםם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק, רובן של ממזרין פקחין רובן של עבדים נאים רובן של בני אבות ביישנין רובן של בנים דומים לאחי האם, תני ר"ש בן יוחי הטוב שבעובדי כוכבים [בשעת מלחמה] הרוג הטוב שבנחשים רצוף את מוחו הכשירה שבנשים בעלת כשפים וכו' עכ"ל וכולה על דרך רוב ורגילות להיות כן ולא שבהכרח כך הוא ולא כהלכה פסוקה, ומכל מקום שפיר הקשו בתוספות כי כיון שאסור להוריד עכו"ם לבור וכל שכן להרגו בידיים היאך אמר רשב"י הטוב שבגויים הרוג אפילו כעצה טובה ותרצו ששעת מלחמה שאני שאז מותר להורגו.

להביא את האחרים וכו' רעהו להוציא את האחרים עכ"ל ולהלן על הכתוב וכי יגוף איש את שור רעהו דרשו שור איש להביא שור של אחרים וכו' רעהו להוציא שור של נכרי שור של כותי שור של גר תושב עכ"ל הרי שלשון אחרים כולל את כולם.

ושורת הדין היא שישראל הרוצח ישראל חייב מיתה בבית דין ואם שיסה בו את הנחש וכו' חייב מיתה בידי שמים, וברוצח גוי נחית חד זרגא וההורגו בידיים חייב מיתה בידי שמים ואילו הגורם למיתתו פטור מדיני שמים אבל חכמים אסרו לעשות כן, שזהו ששנו בברייתא העובדי כוכבים וכו' לא מעלין ולא מורדין עכ"ל אף על פי שההורדה לבור אינה אלא גרמא. כן הוא לשיטת המכילתא והרמב"ם, ואין להקשות ממסכת סנהדרין דף פ"ג עמוד א' שלא מנו רציחת גוי בין חייבי מיתה בידי שמים כי לא מנו גם רציחת ישראל על ידי גרמא וכן הרמב"ם לא מנאה בהלכות סנהדרין פרק י"ט הלכה ב' וג' ואילו בהלכות רוצח פרק ב' כתב כן בהדיא, אלא לא מנו שם אלא איסורים שעיקר עונשם מיתה בידי שמים מה שאין כן שפיכות דמים שעיקר עונשה מיתת בית דין ורק יש סניפי האיסור שעונשם בידי שמים.

וכן יש לפרש בדעת התוספות ותוספות רבנו אלחנן ותוספות שאנן ותוספות הרא"ש במסכת עבודה זרה שם שכולן הן מיסוד ר"י הזקן, שהחידוש בברייתא הוא שאפילו גרמא אסור עיין בתמים דעים סימן ר"ג. ומה שכתבו התוספות בד"ה ולא מורדין הכי קאמר, שאף על פי שסתם כנענים עובדי כוכבים ומזלות הם ועוברים על שבע מצוות ואם כן נהי שמן התורה אסור להורגם בלי משפט ועיין בדף ס"ד עמוד ב' בד"ה איזהו גר תושב, עדיין מאי טעמא אסרו חכמים להורידם לבור כיון שמן התורה מותר לגרום למיתתם, ותרצו דרבינו קרא להתירא דכתיב יהיו לך למס ועבדוך עכ"ל כצ"ל לשון הפסוק ואלמא נוח לתורה שיחיו ועל זה סמכו חז"ל לאסור להורידם. לפי זה אין צורך לחלק בין התוספות שכתבו דרבינו קרא להתירא לבין תוספות רבנו אלחנן ותוספות שאנן ותוספות הרא"ש שהשמיטו ג' מלים אלה אלא הכל אחת. ולא כתבתי במאמר [להלן מאמר ד אות א] אלא שמן התוספות בדף י' עמוד ב' בד"ה חד קטיל אין הוכחה שרציחת גוי אסורה מן התורה עיי"ש אבל מכל מקום נראה שכן דעתם. ורק אין לפרש שמכלל

ולהוציא עמים אחרים, ואינו מוכן כי גם לנוסח זה למה לא נלמד מהמצרים לשאר עמים והתורה אמרה אל תתעב מצרי ואף על פי כן הטוב שבמצרים הרוג לדעת רשב"י וכל שכן אומות אחרות, ומה שתרץ רבנו בחיי שהמצרים מרדו בה' קשה הלא מיירי ביראים את דבר ה'. ולע"ד נוסח המכילתא ומסכת סופרים הטוב או הכשר שבגויים הרוג עכ"ל מכוון לרומאים שהם העם הטוב שבגויים, והוא לפי מסכת שבת דף ל"ג עמוד ב' פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו' עכ"ל ורשב"י גינה אותם והוצרך לברוח מפניהם למערה.

ולא בא רשב"י לחדש הלכה כי אטו יש תקנת חכמים להרוג את הטוב בגויים אלא עצה טובה קא משמע לן ואף על פי כן שפיר הקשו התוספות וכו"ל. וכן כוונת הבית יוסף ביורה דעה שם שכתב שמשמע מדברי התוספות דלאו למימרא שאסור היה להורידם אלא היינו לומר שאינו מצוה להורידם אע"פ שהם עוברים על ז' מצוות ומיהו היכא שמקיימין ז' מצוות משמע שאסור להורידם והא דאמרינן במסכת סופרים טוב וכו' היינו בשעת מלחמה וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ד מהלכות רוצח עכ"ל פי' שאותם שאסור להורידם היינו בשעת שלום ומה שאמרו טוב בגויים הרוג היינו בשעת מלחמה שאז אין איסור בדבר, ולא כתב כלל שיש מצוה להורגם בשעת מלחמה וגם הש"ך בסעיף קטן א' לא כתב אלא שהיו עושים כן ודוק. והוה שציין בבית יוסף להלכות רוצח פרק ד' הלכה י"א, וז"ל הרמב"ם שם הגויים שאין ביננו ובינם מלחמה וכו' אין מסבכים להם מיתה עכ"ל ונלמד שבשעת מלחמה אין איסור לסבב מיתתם אבל לא שמצוה להורגם וכן כתב באורח מישור, ואין לאמר שלשון אין מסבכים וכו' עכ"ל פרושו שאין מצוה להורידם אבל גם אין איסור לעשות כן כי הרמב"ם איסור קאמר כמו שמפורש בהלכות עבודה זרה פרק י' הלכה א'. ועיין במנחת חינוך מצוה צ"ג שהבין שהבית יוסף הביא דברי הרמב"ם כסיוע להתחלת דבריו שאם אינם מקיימים ז' מצוות אין מצוה ואין איסור להורידם ולכן השיג על הבית יוסף מהלכות עבודה זרה, אבל לפי מה שהבית יוסף הביא סיוע לסוף דבריו ניחא ורק קצת קשה שהיה צריך להעיר שהרמב"ם חולק על פרושו בתוספות שכתב בתחילה.

והנה המקור לדברי רשב"י הוא במכילתא בשלח פרשה א', ויקח שש מאות רכב בחור משל מי היו הבהמות שהיו טוענין מרכבות וכו' של הירא את דבר ה', נמצאנו למדין הירא את דבר ה' הם היו תקלה לישראל, מכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר טוב שבגויים הרוג טוב שבנחשים רצץ את מחו עכ"ל. וקשה מה ענין נחשים לכאן, וצריך לומר שהכל ענין אחד כלומר הטוב שבגויים הרוג בשעת מלחמה כמו שיש לרצץ מוחו של נחש מסוכן שכן נחש הממית הורגים אותו אפילו אינו רץ אחריו ומי שאינו הורגו אין רוח חכמים נוחה הימנו כמו שאמרו במסכת שבת דף קכ"א עמוד ב'. ולפי זה רשב"י מיירי בנחשים ארסיים ולעומתם בגויים מסוכנים אבל לא בנשים וטף.

ולפי ילקוט קורדיסטן כת"י היראים את דבר ה' הם עצמם נהגו במרכבות להלחם עם ישראל וכן משמע ברי"ד ונמצא שכוונת רשב"י היא שלא לרחם על האיוב בשעת הקרב. ומיהו לשון תקלה שבמכילתא אינו משמע כן, אמנם גם מה שכתבו המפרשים שהיראים את דבר ה' מסרו או מכרו מרצונם את סוסייהם לפרעה אינו מוכרח כי מי יאמר שלא לקח מהם בכח ולא יכלו לסרב למלך, אלא אפילו לא פשעו כלל ואפילו היו צדיקים גמורים מכל מקום אירעה תקלה לישראל על ידם ועל זה אמר רשב"י הטוב שבגויים הרוג, ושוב קשה הדמוי לנחשים. ורק יש לדעת שהמקרא הוא אסמכתא לדברי רשב"י ולשון מכאן היה אומר אינו בא לאמר שלמד דבריו משם, כמו במסכת אבות פרק א' משנה ה' אל תרבה שיחה עם האשה וכו' מכאן אמרו חכמים כל זמן שהאדם מרבה שיחה עם האשה וכו' עכ"ל עיי"ש שאין פרושו שלמדו כן מהקודם שם אלא שהסמיכו עליו, וכן במסכת סוטה דף כ' עמוד א' אם יש לה זכות היתה תולה וכו' מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה וכו' עכ"ל אין פרושו שמכח זה סבר שיש ללמד נשים תורה שאם כן תסגי ללמדן שהזכות תולה ותו לא, אלא בן עזאי סבר בעלמא שיש ללמדן ורק הסמיך דעתו לסוטה שמשם ראה לתיעלת שיש בלימוד נשים והוא הדין רשב"י סבר בעלמא שהטוב בגויים הוא סכנה לישראל ורק הביא לזה סמך מן הכתוב. ויש מפרשים שהעיקר הוא כנוסח פרש"י מן התנחומא הטוב שבמצרים הרוג עכ"ל ובדוקא נקט מצרים

כל זה כדי לסלק קושיא מרשב"י היאך אמר הטוב שבגויים הרוג אפילו כעצה טובה והלא אסור להורידם לבור. אבל לפרש דבריו שבשעת מלחמה יש חיוב להרוג בידים את כל הטובים שבגויים ולהורות כן להלכה לא נמצא כן בפוסקים, כי אפילו תפרשו בתוספות או ברמב"ם שאין מצוה להורידם קאמר וכדעת הש"ך ואם כן בשעת מלחמה יש מצוה, עדיין מיירי בהורדה וסיבוב מיתתם שהוא גרמא ואילו הטוב שבגויים הרוג משמע אפילו בידים, ודברי הסמ"ע בחושן משפט סימן תכ"ה סעיף קטן י"ח אינם מכוונים כזה. וכן בכנסת הגדולה שהבאתם דקדק לכתוב שבשעת מלחמה מצוה להורידם לבור ולא כתב שהורגים אותם בידים.

ולא נשארו אלא דיני מלחמה והרגתם כל זכר וכו' והארכתם בזה. לע"ד אין ראוי להאריך כי הלכה ואין מורים כן בימינו, שבשלמא אם אולי יעשו כן יחידים על דעת עצמם ובחום הקרב אבל להורות ולקבוע מדיניות להרוג גם את מי שאינו נלחם בנו אין לך גורם סכנה לכלל ישראל יותר מזה, ומקרא מלא הוא שאמר יעקב ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי עכ"ל אף על פי שבניו עשו כהלכה. ועוד שהוא חילול ה' בעיני האומות ודוחה אפילו לא תעשה

של לא תחיה כל נשמה כמו שמבואר אצל הגבועונים וכתבתי בזה במאמר שם בענין הריגת מחבל כפות [להלן מאמר ד אות ז]. ועוד לפי מה שחילקתי בבני בנים חלק ב' מאמר ג' בין מלחמות רשות ומצוה לבין עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם שהרמב"ם בהלכות מלכים פרק ה' אינו קורא לה בשם מלחמה ואין בה השפלת האויב ולא קריאה לשלום עי"ש הוא הדין והרגתם כל זכר אינו חיוב במלחמת הגנה, ורוב מלחמות ישראל היום הן כן. ולענין מלחמת רשות וחובה וכיבוש הארץ עיין בבני בנים חלק א' סימן מ"ג אות ו' וז' ובחלק ב' סימן מ"ב. ובזה נסתר מה שהבאתם ממסכת ערוכין דף מ"ה עמוד א', כי בודאי עזרת ישראל מיד צר אינה מותנית בהכרות מלחמה ומלך וסנהדרין אבל גם אין בה שאר עניני מלחמה זולת מה שדרוש להצלחה. וראיה מספר שופטים פרק ח' שגדעון הביס את מדין ובני קדם ותפס את זבח וצלמנע מלכי מדין ושמע שהם הרגו את אחיו ואמר להם לו החיתם אותם לא הרגתי אתכם עכ"ל והלא והרגתם כל זכר כתיב והמפרשים נדחקו בזה עיין במלבי"ם, אלא כיון שנלחם לשם עזרת ישראל מיד צר והצליח לא היה חייב להרגם. ומפני כל אלה קבלו שכר על הפרישה.

יהודה הרצל הנקין

סימן מא

עוד באיסור הריגת גוי

ב"ה, י"ב אדר"א' תשנ"ה

לרב אחר

נקרא גם איסי בן עקיבא או עקיבא כמו שאמרו במסכת פסחים דף קי"ג עמוד ב' והם הם דבריו שבמכילתא ומפורש שמירי בגוי. וחשבתי להמליץ בעד דעת כבודו כי התחלת משנת ר' אליעזר היא אבל ההורג את (הגר) [הגוי] קודם מתן תורה הרי זה נהרג בבית דין וכו' עכ"ל וכבודו יטעון שאין להגיה גוי במקום גר אלא מיירי בגר תושב, וירויה מזה לפרש את סיום משנת ר' אליעזר שם וז"ל וגם כשהיינו בארצינו לא היינו ממתים אותו אלא דינו בדיני שמים עכ"ל דהכי קאמר שגם כשהיו רוב תושביה עליה והיה היובל נוהג והיו מקבלים גר תושב לא היינו ממתים מי שהרג גר תושב. אבל

טרם קבלתי חוברתו, ובינתים קבל העתק מכתב ששלחתי למחברי חוברת אחרת [בסימן הקודם] וכו' תשובה גם לחלק מדבריו. יסוד כבודו הוא שאין איסור תורה בהריגת גוי ושהמכילתא בפרשת משפטים מיירי בגר תושב, ברם זה נסתר ממשנת רבי אליעזר פרק ט' הובא בתורה שלמה שם ונקרא גם מדרש ל"ב מדות, וז"ל על רעהו ולא על הגוי איסי בן יהודה אומר לא שההורג את הגוי פטור אלא פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים עכ"ל ואיסי בן יהודה